Sveriges advokatsamfund

Stockholm den 27 juni 2025

R-2025/0853

Till Justitiedepartementet
Ju2025/00812

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 4 april 2025 beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Skärpta och tydligare krav på vandel för uppehållstillstånd (SOU 2025:33).

Sammanfattning

Advokatsamfundet avstyrker förslaget om införandet av begreppet vandel i utlänningslagen. Begreppet är inte tillräckligt tydligt definierat. Det saknas en tydlig gränsdragning mellan å ena sidan normbrytande handlingar och å andra sidan beteenden som bottnar i psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning, exempelvis vid missbruk eller ekonomisk misskötsamhet. Utan en sådan distinktion riskerar lagstiftningen att träffa personer som inte har bristande vilja, utan faktisk oförmåga.

Även samröre med kriminella föreslås kunna utgöra bristande vandel. Enligt Advokatsamfundet föreligger betydande oklarheter i fråga om vad som utgör ett otillåtet samröre. Förslaget öppnar för ingripande konsekvenser mot personer som lever skötsamt, men som har familjemedlemmar involverade i brottslighet.

Även yttranden kan utgöra bristande vandel enligt utredningens förslag. Utredningen har, enligt Advokatsamfundet, inte i tillräcklig utsträckning redogjort för gränsdragningen mellan yttranden som kan utgöra bristande vandel och åsiktsyttranden som omfattas av yttrandefriheten. Även om ett yttrande i vissa fall

Laboratoriegatan 4, Box 27321, 102 54 Stockholm
Tfn 08-459 03 00, advokatsamfundet.se, info@advokatsamfundet.se

passerat gränsen för grundlagsskyddet och är straffbart, är det inte givet att detta ska utgöra grund för utvisning, särskilt om yttrandet lämnats i en politisk kontext.

Advokatsamfundet avstyrker också förslaget om ett obligatoriskt avslag i fall där oriktiga eller ofullständiga uppgifter lämnats i samband med en ansökan. Det föreslagna rekvisitet lämnar inte utrymme för en nödvändig proportionalitetsbedömning eller en individuell prövning av ansvar. Advokatsamfundet är särskilt kritisk till att avslag är obligatoriskt, även när en tredje part lämnat uppgifterna, utan utlänningens vetskap.

Synpunkter

Bristande vandel

Utredningen föreslår att begreppet ”vandel ”ska införas i utlänningslagen. Begreppet ska definieras i 1 kap. 7 § a. Begreppet ersätter de tidigare rekvisiten ”levnadssätt” och ”misskötsamhet” och ska tolkas så som att vandelsbegreppet omfattar fler klandervärda ageranden jämfört med de rekvisit som utgår.

Vid prövningen av ett tidsbegränsat uppehållstillstånd ska utlänningens bristande vandel särskilt beaktas enligt 5 kap. 17 § utlänningslagen. Ett permanent uppehållstillstånd får, enligt 5 kap. 7 § endast beviljas, enligt utredningens förslag, om det med hänsyn till utlänningens förväntade vandel inte råder tveksamhet om att ett sådant tillstånd bör beviljas. Ett uppehållstillstånd för en utlänning får också återkallas om han eller hon har brustit i sin vandel enligt 7 kap. 3 a § utlänningslagen.

Missbruk och försummelse av ekonomiska åtaganden

Enligt utredningen kan missbruk utgöra bristande vandel i lagens mening, i vart fall om utlänningen motsätter sig vård för missbruket.

Missbruk är ofta nära förknippat med psykisk ohälsa och kan utgöra en del av en långvarig vård- och rehabiliteringsproblematik, snarare än ett uttryck för bristande vilja att följa samhällets normer. Behandlingsviljan är därtill ofta varierande över tid. Missbruk kan kontrolleras och i vissa fall helt upphöra under perioder av förbättrat mående. Lagstiftningen i denna del riskerar därför att inte enbart träffa personer med ett normbrytande beteende, utan även att omfatta personer med psykisk sjukdom i en utsträckning som inte är önskvärd.

Utredningen anger även att försummelse av ekonomiska åtaganden kan utgöra bristande vandel. Psykisk ohälsa och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kan leda till att en person saknar den praktiska eller kognitiva förmågan att hantera sina ekonomiska skyldigheter. I dessa fall är det inte fråga om ett uttryck för ovilja att följa gällande regler, utan om faktisk oförmåga.

Enligt Advokatsamfundets uppfattning bör migrationsmyndigheterna tydligt skilja mellan å ena sidan normbrytande handlingar och å andra sidan beteenden som har sin grund i sjukdom eller funktionsnedsättning. Advokatsamfundet saknar ett fördjupat resonemang från utredningen i denna del. I avsaknaden av en sådan distinktion och analys avstyrker Advokatsamfundet förslaget i denna del.

Samröre med kriminella

Även ”samröre med kriminella” ska enligt förslaget omfattas av rekvisitet bristande vandel. Utredningen anger att med samröre med kriminella avses till exempel om det finns kriminella bland den prövades familjemedlemmar. Utredningen specificerar inte med önskvärd tydlighet om utredningen med familj i detta avseende avser ett större familjenätverk, endast kärnfamilj eller någonting däremellan.

Utredningen problematiserar inte heller kring vad konsekvenserna av lagstiftningen kan bli, exempelvis för en utlänning som lever ett i allt väsentligt skötsamt liv, men som har ett syskon som är aktiv eller riskerar att bli indragen i gängkriminalitet. Frågan är om utlänningen i denna situation måste bryta all kontakt till sitt syskon (och ev. övriga familjemedlemmar som har en relation till syskonet) i stället för att stödja syskonet och försöka hjälpa denne ur kriminaliteten, för att inte riskera att bli utvisad.

Lagstiftningen skapar en osäkerhet om vilka handlingar eller kontakter som ska omfattas av begreppet. Utan tydliga definitioner riskerar bedömningen att bli alltför vidsträckt och oförutsebar. Advokatsamfundet anser att utredningen borde ha tydliggjort vad som är att anse som ett samröre, exempelvis inom ramen för en kärnfamilj. I och med att förslaget i denna del är vagt formulerat, är det också svårt att ta ställning om förslaget är motiverat eller inte. Advokatsamfundet avstyrker således förslaget även av detta skäl.

Yttrandefrihet

Även yttranden ska kunna utgöra bristande vandel. Yttrandefriheten är en grundläggande rättighet i ett demokratiskt samhälle och utgör en förutsättning för en fri och öppen samhällsdebatt. Yttrandefriheten i Sverige är redan mer begränsad än i vissa andra länder. Bland annat har bestämmelserna om hets mot folkgrupp tolkats så att de omfattar ageranden som inte är straffbara i vissa andra jurisdiktioner. Det är därför av betydelse att ytterligare inskränkningar inte införs genom en vidsträckt tolkning av begreppet vandel.

Enligt utredningen är utgångspunkten att enbart straffbara yttranden ska kunna beaktas vid vandelsprövningen. Vid den pressträff då betänkandet överlämnades till regeringen, uttryckte dock utredningen sig på ett sätt som väckte osäkerhet kring hur denna princip ska tolkas i praktiken. Uttalandet lämnade utrymme för tolkningen att även yttranden som inte i sig är straffbara, men som lämnas i vissa sammanhang (exempelvis i form av säkerhetshotande propaganda) skulle kunna anses relevanta inom ramen för vandelsprövningen. Detta har gett upphov till diskussioner och oro i flera sammanhang.

Enligt Advokatsamfundets uppfattning kan det i någon utsträckning vara acceptabelt att straffbara hot och personliga kränkningar, särskilt om de förekommer upprepade gånger, beaktas inom ramen för en vandelsprövning. Att däremot utvisa en person från Sverige på grund av mindre eftertänksamma eller provocerande uttalanden i en politisk eller samhällelig debatt, framstår som oförenligt med de grundläggande värden som yttrandefriheten vilar på. En sådan ordning riskerar inte bara att inskränka individens rättigheter, utan även att hämma det fria meningsutbytet som är centralt för en demokratisk rättsstat.

Mot denna bakgrund anser Advokatsamfundet att det är av vikt att lagstiftaren tydligt klargör hur begreppet vandel ska förhålla sig till yttrandefriheten, och att en tydlig gräns dras för att säkerställa att yttranden som omfattas av grundlagsskydd inte riskerar att beaktas inom ramen för en vandelsprövning.

Nekat tillstånd på grund av oriktiga uppgifter

I betänkandet föreslås att bestämmelsen i 5 kap. 17 a § utlänningslagen ändras så att möjligheten att vägra uppehållstillstånd på grund av oriktiga eller ofullständiga

uppgifter utvidgas till att omfatta samtliga grunder för uppehållstillstånd. Samtidigt föreslås att ett uppehållstillstånd i dessa fall inte längre bara får, utan ska, vägras.

Advokatsamfundet delar uppfattningen att det är av grundläggande betydelse att migrationsärenden avgörs utifrån korrekta och fullständiga uppgifter. Det är även rimligt att detta ska gälla oavsett vilken grund för uppehållstillstånd som åberopas.

Advokatsamfundet ifrågasätter dock förslaget i den del det innebär ett obligatoriskt avslag. Även om det enbart är uppgifter av betydelse för beslutet som omfattas, kan det i vissa fall föreligga särskilda omständigheter som talar emot ett obligatoriskt avslag. Det kan exempelvis handla om att en utlänning, i syfte att förbättra sina möjligheter hos en arbetsgivare eller annan tredje man, lämnat överdrivna uppgifter om kvalifikationer eller språkkunskaper. Vidare kan en utlänning av personliga skäl ha velat undanhålla information om hälsa, familjeförhållanden eller civilstånd. I dessa situationer har avsikten inte varit att vilseleda myndigheterna, även om det indirekt kan ha fått sådan effekt.

Så som lagförslaget är utformat ankommer det på Migrationsverkets beslutsfattare att avgöra vad som utgör en uppgift av betydelse för tillståndet. Detta medför visst utrymme för en nyanserad bedömning. Även om en viss omständighet normalt sett är av betydelse, kan beslutsfattaren i det enskilda fallet bedöma att så inte är fallet.

Formuleringen ”ska vägras” innebär likväl att beslutsfattarens utrymme att göra en helhetsbedömning inskränks betydligt. Handläggaren blir förhindrad att göra en välgrundad proportionalitetsbedömning efter det att det har konstaterats att en oriktig uppgift haft betydelse för tillståndsbeslutet. Detta riskerar att sätta både sökande och handläggaren i en situation där rekvisitet ”uppgift av betydelse” får en oproportionerligt stor tyngd, vilket kan leda till orimliga konsekvenser för den enskilde. Lagtextens formulering att tillståndet ska vägras tar alltså bort det handlingsutrymme som är centralt för en rättssäker och rimlig tillämpning.

Utredningen föreslår vidare att det inte ska spela någon roll om den oriktiga uppgiften lämnats av utlänningen själv eller av någon annan. Advokatsamfundet är starkt kritiskt till detta. En utlänning som ansöker om uppehållstillstånd får ofta hjälp av en arbetsgivare eller ett ombud i Sverige. En person som inte behärskar svenska kan ha svårt att förstå samtliga frågor i ansökningsformuläret eller de uppgifter som lämnas av

en tredje part. Detta gäller särskilt vid arbetstillståndsansökningar, där arbetsgivaren självständigt fyller i ansökningsformuläret ”Information om anställningen”. Om en felaktig uppgift lämnas av arbetsgivaren utan utlänningens vetskap, bör det inte vara utlänningen som hålls ansvarig. Genom att behålla rekvisitet att tillstånd får vägras åläggs migrationsmyndigheten att göra en ansvarsbedömning i varje enskilt fall och avgöra om utlänningen rimligen kan hållas ansvarig för uppgiften.

Mot denna bakgrund avstyrker Advokatsamfundet förslaget att införa ett ovillkorligt krav på avslag i fall där medvetet oriktiga eller ofullständiga uppgifter har lämnats. Advokatsamfundet anser att det även i fortsättningen bör framgå att uppehållstillstånd får vägras i sådana fall, och att beslutsfattaren måste ges möjlighet att göra en välgrundad helhetsbedömning med beaktande av samtliga omständigheter i ärendet. Staten måste kunna förlita sig på att enskilda handläggare besitter den kompetens och det omdöme som krävs för att tillämpa lagen på ett nyanserat sätt.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander